

ons volgende deel op de in juni '42 opgerichte Nederlandse Oost-Compagnie alsook op de andere vormen van de Oostinzet terug. Hier willen wij er op wijzen dat aanlopen in de bedoelde richting reeds in de zomer van '41 genomen werden. Stuk voor stuk hing hun welslagen af van de vraag in hoeverre Nederlandse overheids- en particuliere instanties dan wel individuele burgers bereid waren, aan de Duitse opzet medewerking te verlenen.

Wij onderscheiden dan vier Duitse pogingen; zij richtten zich respectievelijk op de marechaussee, op de Nederlandse Arbeidsdienst, op het Nederlandse Rode Kruis en, tenslotte, op de secretaris-generaal der beide economische departementen, dr. Hirschfeld, alsmede op de centrale landbouworganisaties. In laatste instantie zou natuurlijk het *gehele* college van secretarissen-generaal als hoogste Nederlandse bestuurslichaam met elk dier pogingen te maken krijgen. Het is daarom zinvol dat wij eerst even bij dat college stil staan.

In november '40 hadden de eerste 'foute' elementen er hun intocht in gedaan: prof. van Dam, secretaris-generaal van het departement van opvoeding, wetenschap en cultuurbescherming, die pro-Duits was maar geen sympathie had voor de NSB, en dr. Goedewaagen, secretaris-generaal van het departement van volksvoorlichting en kunsten, die zich in de zomer van '40 bij de NSB aangesloten had. Nieuwe wijzigingen volgden: in maart traden na elkaar Tenkink (justitie) en Trip (financiën) af. Voor Tenkink werd door Seyss-Inquart een waarnemer benoemd: mr. Johannes Petrus Hooykaas, raadadviseur bij de afdeling staats- en volkenrecht ten departemente.¹

Hooykaas, die in 1900 in Zutphen geboren was, had in Utrecht rechten gestudeerd en had enkele jaren later een functie bij het departement aanvaard. Hij gold als een bijzonder knap en vernuftig jurist met een grote gave tot het formuleren van wetten, maar in zijn optreden was hij impulsief, grillig, gesloten en ietwat *weltfremd*. Bovendien had hij iets van een querulant. De secretarissen-generaal hadden liever gezien dat de secretaris-generaal van waterstaat, mr. Spitzten, tot Tenkinks opvolger benoemd was, maar Seyss-Inquart had anders beslist: Hooykaas was voor hem aanvaardbaar; daarbij kan een rol gespeeld hebben dat deze juridische deskundige er de curieuze opinie op na hield dat de bezetter zich over het algemeen keurig aan het volkenrecht hield.² Er waren intussen voor Hooykaas duidelijke grenzen.

¹ Hooykaas' voornamen waren eigenlijk Isaïc Petrus; bij het begin van de bezetting had hij, van het Oude Testament naar het Nieuwe overstappend, 'Isaïc' vervangen door 'Johannes'. ² Dat was ook later zijn mening. Zeven jaar na de bevrijding zei Hooykaas aan de Enquêtecommissie: 'Ik weet heel weinig gevallen waarin door Seyss-Inquart en Wimmer duidelijk inbreuk op het volkenrecht is gemaakt, wanneer u dat recht objectief interpreteert' (*Eng.*, dl. VII c, p. 600).